

ALICJA GRAŻYNA GÄNTNER

Rekreacyjna rola lasów Japonii

Recreational role of forests in Japan

Abstract. Japan has a rich natural environment, picturesque landscapes and climate favouring exercising tourism as well as summer and winter sports. More than 5 mln ha of forests are covered with legal protection. This means limitation or ban on forest management in those areas, while tourist entering is not prohibited. The legal solutions adopted and economic preconditions have led to an increase of recreational management and use of forests.

Keywords: forest recreation management, outdoor recreation, forest multiple use, forest funds.

Klimatyczno-geograficzne uwarunkowania społecznych funkcji lasów Japonii

Według religii shinto Japonia to kraj stworzony przez dwóch bogów, którzy w zaraniu dziejów wyłonili się z morza. Z kropel wody, spływającej po ostrzu boskiego miecza, powstały tysiące wysp, z których składa się dzisiejsza Japonia. Bogowie natomiast zamienili się w dwie wyrastające z morza u brzegu wyspy Honsiu skały, które do dziś łączy sznur spleciony z roślinnych włókien. Ten piękny mit podkreśla tajemniczość i egzotykę, jaką ma Japonia dla przeciętnego człowieka Zachodu.

Archipelag Japoński stanowią usytuowane południkowo wzdłuż wschodnich wybrzeży Azji wyspy, których zasadniczy trzon to: Honsiu, Hokkaido, Kiusiu i Sikoku, połączone mostami i komunikacją promową i uważane za kontynentalną część Japonii. U ich wybrzeży znajdują się setki niewielkich, często bezludnych, górzystych, nagich lub zalesionych wysepek. Są one bardzo malownicze, a jedna z nich (Miyajima) od ponad tysiąca lat uznawana jest za Wyspę Bogów. Na tej wyspie znajduje się, wśród setek sąsiadujących ze sobą świątyń buddyjskich i shinto, zbudowana w VIII w świątynia jednej z sekt buddyjskich z palącym się nieprzerwanie od 1200 lat świętym ogniem¹. Zespół kilkunastu innych niezaludnionych i porośniętych sosnowym lasem wysepek stanowi park narodowy². Im

¹ Równie stara świątynia innej sekty buddyjskiej szczycąca się też podtrzymywanym od 1200 lat ogniem stanowi centrum zespołu wieluset świątyń buddyjskich i shinto, znajdujących się na świętej górze Hieji na zachodnim brzegu jeziora Biwa (Prefektura Shiga) [Mt Hieji and Enryaku-ji Temple 1995].

² Jest to Saikai National Park usytuowany na północno-zachodnim wybrzeżu wyspy Kiusiu.

dalej na południe, tym wyspy są mniejsze i leżą w większej odległości od siebie. Jest to archipelag Wysp Riuku – w większości zamieszkałych.

Kształt i usytuowanie Wysp Japońskich oraz charakterystyczna rzeźba ich terenu znajduje odzwierciedlenie w zróżnicowanym klimacie i bogatej szacie roślinnej [Gäntner 2000 a]. Zurbanizowane i użytkowane rolniczo niziny nadmorskie zajmują około 30% powierzchni czterech dużych wysp i są to w zasadzie jedyne tereny nadające się do zamieszkania. Dlatego gęstość zaludnienia na terenach nizinnych przekracza 1000 osób na 1 km², przy średniej krajowej 338 osób/ km². Tereny górskie, stanowiące 3/4 powierzchni Japonii, są prawie zupełnie nie zamieszkałe, co pozwoliło rozwijać się florze i faunie, przy czym izolacja wysp sprzyjała pojawieniu się wielu gatunków endemicznych (Forests and Forestry in Japan 1997). W rezultacie Japonia ma jedno z najwspanialszych środowisk naturalnych na świecie, ulokowane w wyjątkowo malowniczym krajobrazie [Nature Conservation in Japan 1999, People and Wetlands in Japan 1999].

Wulkanicznemu pochodzeniu Japonia zawdzięcza obfitość gorących mineralnych źródeł, występujących głównie w górach. Wykorzystywane są one w celach grzewczych i leczniczych, podobnie jak gorące piaski nadmorskie. Ze źródeł tych chętnie korzystają także zwierzęta, a zwłaszcza japońskie małpy śnieżne (makaki)³. W kraterach wygasłych wulkanów i w kotlinach górskich jest wiele jezior. Strome góry Japonii obfitują w rzeki i strumienie, zwykle płytkie i krótkie, ale bardzo bystre i tworzące setki malowniczych wodospadów. Rzeki te są dość niebezpieczne, gdyż płyną w wąskich dolinach i po opadach deszczu łatwo zamieniają się w rwące i głębokie cieki. Większość rzek jest uregulowana, co pogarsza warunki życia w ich ekosystemach⁴.

Występowanie na wyspach Japonii wewnętrznych pasm górskich powoduje zróżnicowanie klimatu, opadów i średnich temperatur na wschodnich i zachodnich wybrzeżach. Zachodnie niziny mają klimat ostrzejszy, ukształtowany pod wpływem zimowego monsunu znad kontynentu. Na Hokkaido i północną część Honsiu przynosi on zachmurzenie, silne wiatry i obfite opady śniegu. Średnia temperatura stycznia wynosi na od -4°C na północy Honsiu, do -10°C na leżącej jeszcze bardziej na północ Hokkaido. Pasma gór poszczególnych wysp ograniczają wpływ zimowego monsunu do zachodnich wybrzeży [Gäntner 2000a].

Monsun letni, wiejący z południowego wschodu ku północy, przynosi masy ciepłego, wilgotnego powietrza znad Oceanu Spokojnego. Monsun ten powoduje na wschodnich wybrzeżach znaczne opady i wysoką temperaturę oraz ponad 90% wilgotność powietrza, dające się we znaki mieszkańcom znajdujących się głównie na wschodzie wielkich miast (Tokyo, Nagoya, kompleks Kyoto – Osaka – Kobe). Ciepłe powietrze dociera aż do północnej części Honsiu i średnia temperatura sierpnia wynosi tam +20°C. Monsun letni podnosi średnie wartości temperatury sierpnia, natomiast monsun zimowy obniża średnie wartości temperatury stycznia. Dlatego zimy w Japonii są ostrzejsze, a lata cieplejsze, niż wynikałoby z położenia Wysp Japońskich w tej szerokości geograficznej.

³ Zwierzęta te ogrzewają się w zimie, spędzając po kilka godzin dziennie w wodzie [Wildlife Conservation in Japan 1999].

⁴ Potwierdzają to wyniki badań prowadzonych od 1973 r., a powtarzanych co pięć lat przez rządową Agencję Ochrony Środowiska, powołaną do życia przez wydaną w 1972 r. ustawę o ochronie przyrody [People and Wetlands in Japan 1999]

Opady w górach środkowego Honsiu oraz wzdłuż zachodniego wybrzeża wynoszą od 1500 do 3000 mm rocznie, przy czym szczyt opadów przypada w zimie. Na pozostałym terenie opady w zasadzie nie przekraczają 1500 mm rocznie, lecz ich główne nasilenie przypada na okres letniego monsunu. Średnia roczna opadów jest w Japonii wysoka i wynosi 1800 mm. Letnie monsuny nawiedzają Japonię w sierpniu i wrześniu przynosząc gwałtowne, obfite opady oraz groźne i niszczycielskie powodzie. Równie groźne są powodzie spowodowane przez fale tsunami, nierzadko przekraczające 15 metrów wysokości i wpływające z wielką siłą w głąb płaskich wybrzeży. Wywołują je wstrząsy dna morskiego, często występujące w tych okolicach.

Polityka państwa w zakresie rozwoju rekreacji leśnej

Japonia jest krajem szczerze obdarowanym przez naturę, przede wszystkim z uwagi na położenie geograficzne, zróżnicowane terytorium składające się z tysięcy wysp oraz ukształtowanie powierzchni. Kraj jest pełen malowniczych gór, pokrytych lasem, lub w przypadku stożków wulkanicznych wiecznym śniegiem, nadających się do wspinaczek w lecie i sportów narciarskich w zimie. Obfitość rzek i jezior oraz płaskie plaże dają możliwość uprawiania sportów wodnych, a wybrzeża klifowe pozwalają na uprawianie lotniarstwa. Piękne krajobrazy i urokliwe miasteczka często zbudowane wokół zabytkowych budowli, także sakralnych, zachęcają do turystyki pieszej, rowerowej i motorowej (drogi, nawet górskie, choć dość wąskie, utrzymane są w doskonałym stanie). Rekreacyjna rola lasów została w Japonii uznana za jeden z elementów wspomagających rozwój i gospodarczą aktywizację wsi podupadłych i wyludnionych w okresie gwałtownej urbanizacji oraz industrializacji kraju, przypadającej na lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte XX wieku [Mishima 1997, Ota 1997].

W Japonii uważa się, że wypoczynek na łonie przyrody, a szczególnie w rekreacyjnym ośrodku leśnym powinien umożliwić mieszkańcom wsi i miast nawiązanie bezpośrednich kontaktów przez wspólne wykonywanie użytecznych prac rolnych i leśnych. Ludzie z miasta mogą uprawiać na własne potrzeby ulubione warzywa i kwiaty na grządce wydzielonej od rolnika. Mogą też zaopatrywać się wprost u producentów w świeżą⁵ żywność. Takie zbliżenie ludzi z miasta i wsi pozwala im wzajemnie poznawać problemy, z jakimi obie strony borykają się na co dzień [Hata i Matsuo 1997]. Ośrodki rekreacyjne zapewniają młodzieży i dzieciom bliski kontakt z przyrodą, także przez wykonywanie lekkich prac, np. odchwaszczenie i sadzenie roślin, dokarmianie ptaków i zwierząt, a także umożliwiają dzisiejszym mieszkańcom miast choćby chwilowy powrót do korzeni. W większości są oni bowiem dopiero drugim, a często pierwszym pokoleniem mieszkającym w mieście.

Aby chronić rodzimą przyrodę w całym jej bogactwie, a przy tym umożliwić ludziom odpoczynek na łonie przyrody, urządza się w parkach narodowych i na innych ciekawych przyrodniczo terenach tzw. miejsca dla kontaktów z przyrodą rodzimą oraz "miejsca

⁵ Świeżość żywności ma w japońskiej kuchni pierwszorzędne znaczenie, gdyż wiele potraw spożywa się w stanie surowym lub półsurowym; ryby złowione w nocy, dostarczone rano na targ, muszą trafić do konsumenta tego samego dnia, gdyż następnego dnia nie znajdują nabywców. Podanie gościom potrawy z wczorajszych produktów jest uważane za brak szacunku.

⁶ W Japonii obecnie obserwuje się ponowny wzrost zainteresowania tą oryginalną religią japońską.

harmonii natury i kultury. Prowadzi się tam na szeroką skalę działalność informacyjną oraz wykłady o przyrodzie, ekologii i związkach człowieka z naturą, sięgając często do przykładów z wierzeń shinto⁶ [People nad Wetlands in Japan 1999]. Religia ta bowiem, dostrzegając we wszelkich ożywionych i martwych elementach natury i zjawiskach przyrody pierwiastek boskości (bóstwo), zwany kami, skłania ludzi do poszanowania piękna, potęgi i złożoności przyrody, ukazując równocześnie miejsce człowieka wśród cudów natury i wskazując na konieczność harmonijnego z nią współżycia. Z tego względu jest to religia wyjątkowo bliska idei ochrony przyrody.

Na terenach szczególnie interesujących przyrodniczo, głównie w lasach, zakłada się ścieżki edukacyjne, pozwalające pieszym i rowerowym turystom poznawać ciekawostki przyrodnicze i walory kulturowe danego terenu. Wyznacza się też wielokilomerowe tzw. długie szlaki przyrodniczo-kulturowe, bardzo chętnie uczęszczane. Obecnie istnieje sześć szlaków o łącznej długości 21 000 km, przebiegających przez parki narodowe oraz szczególnie piękne miejsca i miejscowości. Najpopularniejszy jest pierwszy szlak, Tokai, łączący Tokyo i Osakę, skąd po półgodzinnej podróży pociągiem można dotrzeć do Kyoto [Kyoto Guidance 1996, People nad Wetlands 1999]. W 1997 r. liczba turystów na tych szlakach sięgała 41 mln osób [Nature Conservation in Japan 1999].

Specyficzną formą rekreacji jest zwiedzanie parków narodowych. Jakkolwiek nie wszystkie parki japońskie są parkami leśnymi, to jednak zawsze są to tereny, na których harmonijnie łączy się ochronę przyrody z rekreacją. Wszystkie parki Japonii, liczące 5,3 mln ha powierzchni, gościły w 1997 r. około 98 mln turystów. W niektórych parkach można spędzać krótkie wakacje w trzydziestu pięciu tzw. wioskach rekreacyjnych [Nature Conservation in Japan 1999].

Ludność miejska Japonii chętnie odpoczywa wśród przyrody, choć często są to tylko wizyty w podmiejskich parkach leśnych [Mishima 1997]. Wykazuje też rosnące zainteresowanie wypoczynkiem poza miastem (co w tym kraju oznacza praktycznie wypoczynek w lesie).

Rekreacyjne zagospodarowanie lasów polega na zakładaniu na terenach leśnych różnych obiektów i urządzeń. Według danych z 1990 r. w Japonii było 2260 kempingów, 1340 zagospodarowanych terenów sportów narciarskich zjazdowych i biegowych, ponad 400 terenów przystosowanych do biegów na orientację, 2420 terenów spacerowych, 330 powierzchni leśnych służących jako tereny edukacyjne z zakresu ochrony środowiska oraz 426 różnego rodzaju instytucji prowadzących plenerowe warsztaty artystyczne dla dzieci, młodzieży i dorosłych, a także praktyczne zajęcia zapoznające młodzież z pracami leśnymi i rolnymi [Tanaka i Otsuko 1997].

Badania opinii publicznej wykonane pod patronatem premiera Japonii wykazały, jak w latach 1980 i 1996 zmieniło się zainteresowanie społeczne poszczególnymi funkcjami lasu [Murashima 1997]:

Rodzaj funkcji	1980	1996
Produkcja drewna	55%	22%
Ochrona przed lawinami i powodziami	62%	69%
Ochrona wód i regulacja stosunków wodnych	51%	60%

Ochrona czystości powietrza i ochrona przed hałasem	37%	41%
Rekreacyjna rola lasu	27%	22%
Ochrona biologicznej różnorodności oraz środowiska życia roślin i zwierząt	*	41%

W innych badaniach [Tanaka i Otsuko 1997], którymi objęto kobiety i mężczyzn powyżej 20 roku życia, na pytanie – *co sądzę o spędzeniu urlopu w górskiej wsi*, uzyskano łącznie 57,6% odpowiedzi pozytywnych (chętnie to zrobię oraz zrobię to, jeśli będzie okazja). Na dodatkowe pytanie – *ile dni powinien trwać taki urlop*, skierowane do zainteresowanych urlopem w górskiej wsi, uzyskano 57,0% odpowiedzi wskazujących okres 1-4 noclegów. Taki wybór jest zgodny z japońskim modelem wypoczyniania na bardzo krótkich urlopiach, powiększonych o weekendy i dwu-trzydniowe urlopy z okazji świąt narodowych [Gäntner 2000b].

Krótkie pobyty w ośrodkach wypoczynkowych, również leśnych, powodują zbyt małe wykorzystanie i zbyt niską rentowność już istniejących obiektów oraz utrudniają zakładanie nowych. Obserwuje się też wielkie nasilenie ruchu w ostatnich dniach tygodnia, przy czym przez pozostałe dni ośrodki mają wiele wolnych miejsc. Finansowe reperkusje krótkich japońskich urlopów uznane zostały przez Ministerstwo Rolnictwa, Leśnictwa i Rybactwa za największą trudność, które należy pokonać, aby rekreacja leśna mogła rozwijać się dobrze w Japonii [Tanaka i Otsuko 1997].

*Katedra Szczegółowej Hodowli Lasu
Akademia Rolnicza
Al. 29 Listopada 46, 31-425 Kraków*

Literatura

1. Forests and Forestry in Japan. Japan FAO Association (Sec. Edition). Tokyo 1997.
2. **Gäntner A. G.**: Lasy i leśnictwo Japonii. Sylwan 11, 2000.
3. **Gäntner A. G.**: Polityka leśna państwa i kierunki rozwoju leśnictwa w Japonii. Sylwan 12, 2000.
4. **Hata T., Matsuo D.**: Forestry in Japan. Forest and Rural Development Policy. Proceedings of IUFRO Sympozjum, Kyoto 1997.
5. Kyoto Guidance. Kyoto City Government, Tourist Section. 1996.
6. **Mishima Y.**: Hanase Forest Paark and Rural Community Development. A New Trial for Multiple Use Forestry. Proceedings of IUFRO Sympozjum, Kyoto 1997.
7. **Murashima Y.**: Management of Private Forests and Sustainable Foresty in Japan. Proceedings of IUFRO Sympozjum, Kyoto 1997 oraz maszynopis.
8. Mt. Hieji and Enryaku-ji Temple. Mt. Hieji, Shiga Prefecture, 1995.
9. Nature Conservation in Japan. Nature Conservation Bureau, the Environment Agency, Tokyo. 1999.

10. **Ota I.:** Regenerating Forestry Workers in Japan. Proceedings of IUFRO Sympozjum, Kyoto 1997.
11. People and Wetlands in Japan. Nature Conservation Bureau, the Environment Agency, Tokyo 1999.
12. **Tanaka W., Otsuka M.:** Forestry in Japan. Resource, Management and Planning. Proceedings of IUFRO Sympozjum, Kyoto 1997.
13. Wildlife Conservation in Japan. Nature Conservation Bureau, the Environment Agency, Tokyo 1999.

Summary

Recreational role of forests in Japan

Japan is a country situated on thousands of islands, benefited with climate favourable for mankind, picturesque mountain areas overgrown with green forests, land broken by speedy brooks forming numerous waterfalls. Extensive biological diversity, and often uniqueness of plant cover and animal world is characteristic too. The country has also many antiquities of Japanese statehood and culture from several thousand years ago, carefully protected and conserved. In the tradition of that culture there is a striving to be close and in harmony with nature, resulting from *shinto* assumptions. Japanese people, adhering to this religion, have the deepest esteem to the nature, thinking that the beauty of nature flows out from its divinity. This idyllic picture used to be disturbed by earthquakes, volcanic activity, hurricanes, and rainy monsoons. In spite of this, the tourist attractiveness of Japan is equally great for both its inhabitants and strangers alike. In 1996 as much as 57,6% of total mature population of Japan expressed their intention to have leisure time in the countryside situated either in mountains or in forest. However, as much as 57% of them planned their stay no longer than 4 days. The Japanese model of recreation during short leaves is a serious problem for organisers of leisure time, because it makes rentability of recreation resorts more difficult. Forest resorts are built in Japan from state funds. Tourists benefiting of such resorts pay their stays. For enhancing them to longer stays, there are payable workshop activities organised, where one can learn rearing plants, prepare local meals, and get knowledge on nature and culture of a given region.

Possibilities of close contact with nature exist also in numerous national parks and regional (quasi-national) parks. There are educational excursions organised, meetings and shows demonstrating natural rarities of a given park.

Due to the fact that state forests constitute only 28% of total forest area in Japan, some national parks, tourist paths, and forest recreation resorts are established on the area of private forests. Their owners get income from them; they have also taxes abated. The state forest administration buys valuable areas from private owners, and introduces there various forms of protection, e.g. organising parks on especially valuable areas. Leisure and recreation centres are built in places where the increased tourist movement does not threaten the nature.